

Klebelsberg könyve.¹ Tíz esztendő beszédeit, cikkeit és törvényjavasatait bocsájtotta Klebelsberg gróf közre egy vastag kötetben. A tizedik esztendő nemcsak az évek számában, hanem láthatólag pályáján is befejezett fokozatot zár le.

Most már el kell hallgatnia a kifogásnak, hogy feladatát csak egyes szűkebb irányokban látja. Pár esztendő alatt végigszántott minden területen, amelyen csak munkája akadhat a magyar művelődés miniszterének.

Megmutatta tehát magát teljes egészében előttünk és aki nem figyelte őt, könyve nyomán összefoglaló ítéletet alkothat róla és koncepciójáról.

Tény az, hogy Klebelsberg fellépését nem kísérte elejétől fogva az osztatlan lelkesedésnek ama támogatása, amely nagy lendületet szokott adni szép kezdeményezéseknek. Nem is kell szólnunk a görbékampójú fegyverekről, amelyekkel apártpolitikátámadt ellene. De túlságos hidegséggel helyezkedett a várakozás álláspontjára a nagyközönség jórésze is. Több forrásra volt e hitetlenségnek. Napjaink fáradtsága, gondja; kételkedése mindenben, ami nagyszerűre tör. A nyomorúság bátortalansága, mely nem hisz sem önmagában, sem másokban. Növelte ezt Klebelsberg munkájának módszere és természeté. Nem voltunk hozzászokva olyamihez, amit tőle láttunk. Utak készítéséhez, amelyeken nem tudni még, ki és hogyan fog járni.

Amikor könyvét elolvassuk, látjuk céljait teljes egészükben és minden bonyolult összefüggésükben. És ami a hitnek és bizalomnak záloga lehet, egészében látjuk a kultúrpolitikus egyéniségét is.

Tárgyilagos és sietve haladó beszédmódora, gyorsan termő tervei, melyeket lehetőleg haladéktalanul tett is követ, szinte eltakarták a belső erőket, amelyek őt mozgatták. Úgy tűnhetett fel, mintha könnyű anyagból építene tetszetős szerkezeteket, amelyek még

életerőre várnak. Lelkesedése mintha ötletszerű lenne, nem talajt emelő ropant erő. Félő, hogy ahonnan, szervező művét befejezve, elsiet, mély csönd és mozdulatlanság marad utána.

Különös hatása van annak, ha iratait együtt, egymásutánjában olvassuk át. Ami gondolatot először futólagos ötletnek vélünk, az meglepetésszerűen bukkan elénk ismételten, új és új összefüggésekben. Ami először tetszetős érvnek látszik, az utóbb lényeges elemek. A hideg szerkezetben így értjük át fokról-fokra a hatalmas életlehetőségeket adó alapgondolatokat. A jel-szavakból így érezzük ki a mélységesen hitt értelmet és nagy távlatokat. Felfedezzük, hogy az egyes tettek megszakított vonalai súlypontjukkal egy közös pontra irányulnak. Meglepdőve látjuk itt a méreteiben alig sejtett energiát, meggyőződést, hitet és lelkesedést.

Aki úgy hitte, hogy Klebelsberg eleme és lényege a tervezgetés, a külső formák építése, az most úgy látja, mintha fájdalma lenne az. A művészlélek, akinek a képkeretek készítésével kell foglalkoznia és sóváran várnia, hogy mások készítsenek képeket azokba. Szántania kell a földeken s várnia, hogy mások vessenek, holott őt a természet gyönyörködteti.

Gondolatainak ismétlődése növeli azok erejét. Könyvében azért kerülnek újra és újra elénk ugyanazon gondolatok, mert más és más alkalom és közönség számára írt; lehetetlen mégis, hogy iratainak olvasásakor ne emlékezzünk vissza Széchenyi önmagát folyton ismétlő írásmódjára. És Széchenyire kell gondolnunk akkor is, amikor halljuk a kifogást, hogy Klebelsberg egyoldalú tudománypártolással kezdte tevékenységét. Emlékezzünk arra, hogy Széchenyinél is első lépcső volt a tudományfejlesztés gondolata és hogy első könyvét «A lovakrúl» írta. De csirájában mégis benn volt e munkájában minden, amit Széchenyinek lehet nevezni. A reformernek ott kell kezdenie, ahol lehet. És ahol legkézzelfoghatóbb a siker, ahol tehát leghamarább lehet

¹ Gróf Klebelsberg Kuno beszédei, cikkei és törvényjavasatai. 1916—1925. (Budapest, 1927. 1—687. l.)

szerezni új híveket. Anélkül, hogy kettőjüket mértékben összehasonlítanánk, meg kell állapítanunk, hogy Klebelsberg is az igazi újítók közös útját járta. Széchenyi alap gondolata «a kiművelt emberfő»-ben rejlő nemzeti erő. Klebelsbergnél is ez a gondolat áll mindennek központjában.

Hisz ebben, sokkal mélyebben és végzetesebben, mint azt maga is mutatni szokta. Épen ez a centrális gondolat lehet oka a szívósságnak, amellyel szervező ideáihoz mindvégig ragaszkodik. Néha szemben olyanokkal, kiknek véleményét sokra becsüli és akiknek közreműködésére számítani akar, de akik a maguk sajátosabb szempontjaiból szeretnék megválasztani az eszközöket.

Mozgékonyága, könnyedsége, amelylyel a kivitelre halad, egészen fordított világitást nyer akkor, ha munkája egészét tekintjük át. Nem lényege az egyéniségének, hanem szerencsés készsége. Amikor valami tervet érlel magában, szinte a tudós kutatásig száll le akkor. Ha először gyors ítéletnek lehetne is látni, amit például a magyar művelődéstörténet egyes jelenségeiről mond, utóbb, felfigyelve, érett és igen eleven értékű tudományos eredményt kell elkönyvelnünk abban. S amikor már átlátja a mélységeket, élénk mozulatokkal keresi az eszközöket a kivitelhez a világ adott tényei között. Siet és nem is hisszik, hogy belülről minden kézen van már.

Csak az egységes gondolat erejével tarthatott ki a szenvedélyes és következetes támadások között, amelyek elénkét könyvének egyes helyei is újra elénk idézik. A szív és az ész munkája mellett az idegek munkája is volt ez. Így kell értelmeznünk mindig a szakszerű és tárgyilagos mondatokat, amelyekkel beszélni szokott. Saját magában multja és súlya van minden szavának. A hatás erősebb eszközeivel ritkán él, de el kell hinnünk, hogy amikor egyszer magasra lendül, a szó az érzelme egész uszályát hordja maga után. Csöndnek kell támadnia akkor, amikor, hivatásáról beszélve, a «szent» szót halljuk szájából.

Könyvének érdeme az, hogy hinni tanít bennünket. Meleg és lelkes hitet támaszt bennünk abban, hogy a mély meggyőződések embere. És ezen át abban, hogy nem megvalósíthatlan eszméért dolgozik. Tünelmes gondolatává válik annak tudata, hogy a hasznot, amelyet ígér, valóban meg fogja érni

nemzetünk. Elhisszük azt, hogy nem az elpárló időkre dolgozunk bele; tíz esztendő, öt esztendő, sőt minden nap munkája oly kinccsé válhat, amelyben talán még magunk is gyönyörködhetünk majd. Most oly idősök következik, amely próbáját adhatja Klebelsberg alkotásainak. A közvélemény lelkesedése, erkölcsi és anyagi ereje szükséges ahhoz, hogy a most már megadott keretek közt élet viruljon fel. Talán tudatára ébredünk annak, hogy nemcsak munkát és áldozatot kívánnak tőlünk, hanem a valódi alkotás gyönyörűségét is adják osztályrészül. *Hajnal István.*

Kornis Gyula: Az elszakított magyarországi közoktatásügye. (A Magyar Pedagógiai Társaság kiadása.) Ez a könyv egy nagy mementő, maradék országunknak minden magyarjához szóló komor emlékeztető: Gondolj elcsatolt területeken élő testvéreidre! Mert nemcsak földdarabokat vettek el tőlünk, nem csupán hegyeket és völgyeket, erdőket és bányákat, városokat és falvakat, hanem embereket is, élő lelkeket, főként pedig a jövő embereit, a gyermekeket, a neveléssel még formálható zsenge lelkeket. Nagy szükség volt erre a mementóra! Akik a rokonság kötelékei útján vagy egyéb okoknál fogva valamelyes kapcsolatot tartanak fenn országunk elszakított részeinek egyik-másik pontjával, azoknak eddig is lehetett némi hézagos ismeretük az erőszakos némi folytán szenvedett közművelődési veszteségeink nagyságáról, de hányan vannak közöttünk olyanok, akik előtt csupán e könyv olvasása közben tárnak fel ezek a veszteségek ijesztő méreteik teljességében. Égető szükség volt erre a mementóra, hogy felrassa a lamsanként elfásult magyar társadalmat, felriassza a belenyugvás zsibbasztó szenderegéséből, gondolkodásra és cselekvésre serkentse. Igaz, máskor is környékezett már bennünket az elnemzetietlenítés veszedelme, de akkor legalább együtt volt az egész magyarság s ebben az együttességben könnyebben ment az ellenállás; most azonban fajtánknak egy-egy elszakított töredéke elszigeteltségében hamarabb prédájául eshetik a följé kerekedett idegen nemzet kíméletlen beolvasztó közművelődési politikájának. Azért számaltan egyéb gondunk középett egy pillanatra sem szabad levenni féltő tekintetünket az anyai kebelről letépett testvéreinkről. *Y penser tou-*